

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Ю. Д. Москаленко, Л. М. Булава

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,
м. Полтава

math.pnpu@ukr.net, zolotaorda@gmail.com

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ У ПОЛТАВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА

Під етапами ми розуміємо відрізки часу в 105-річній історії ПНПУ імені В. Г. Короленка, що визначалися певними особливостями організації і методики підготовки учителів фізики і математики. Коротко охарактеризуємо ці етапи.

Полтавський учительський інститут (07.1914-12.1919) готував учителів до викладання всіх загальноосвітніх навчальних дисциплін у вищих початкових училищах (нині це аналог неповної середньої освіти). Поділу на факультети, кафедри в учительських інститутах до 1917 року не було. Першим і єдиним вчителем математики (арифметики, алгебри, геометрії й тригонометрії) з методикою навчання математики в інституті в 1914-1917 рр. був Михайло Тихонович Квятковський, а вчителем фізики і природознавства (у т.ч. їх практичних курсів) – Іван Андрійович Шестаков. Обидва залишили інститут у кінці 1917 року у зв'язку з українізацією. У 1918-1919 рр. математику викладав П. П. Маслік, а фізику в складі інтегрованого курсу природознавства – О. Т. Булдовський.

Полтавський український педагогічний інститут (12.1919-04.1921), як перший у Полтаві державний заклад вищої освіти, було утворено внаслідок реорганізації учительського інституту. Педінститут складався із трьох відділів: фізико-математичного, природничого і словесно-історичного. Архівним документом, яким засвідчується дата відкриття відділів, є залікова книжка студентки природничого відділення від 27 грудня 1919 року. Залікові книжки студентів усіх перелічених відділів теж були видані із зазначенням указаної вище дати. Цю дату доцільно вважати точкою відліку історії фізико-математичного факультету.

У 1920 р. на фізико-математичному відділі інституту працювали від одного до п'яти викладачів (навантаження змінювалося щомісяця). Математику і методику навчання математики викладав Є. Я. Супрун, аналітичну геометрію і математику – В. С. Воропай, вищу алгебру й інтегралі – М. О. Лісовський, курс диференціалів – О. Д. Нікологорський. Лекторами з фізики були М. О. Харченко та О. І. Ліщина-Мартиненко.

Полтавський інститут народної освіти (04.1921-08.1930) з 04.1921 р. до 02.1922 р. складався із двох факультетів: словесно-історичного та природничо-математичного. Із 02.1922 р. по 09.1929 р. діяв єдиний у ПНО факультет соціального виховання. Упродовж 1921-1926 рр. термін навчання у ПНО становив три роки, а в 1926-1930 рр. – чотири роки. На перших курсах студенти не розподілялися по факультетах (у 1922-1930 рр. – секціях): вони вивчали загальноосвітні (у т.ч. фізику і вищу математику), психолого-педагогічні та ідеологічні навчальні дисципліни. Фахова підготовка за трьома секціями (у т.ч. *фізико-математичною*) у 1922-1924 рр. розпочиналася з II курсу, а в 1924-1928 рр. тільки з III курсу. Єдиною правильною й універсальною системою було визнано «Dalton-Plan» у формі лабораторно-бригадної системи навчання. Організацією навчального процесу займалися предметні комісії, зокрема природничо-математична (голова В. С. Воропай). У середині 1920-х років в інституті налічувалося 12-18 викладачів. У їх числі В. С. Воропай (вища математика, аналітична геометрія), О. І. Ліщина-Мартиненко (вища алгебра, геодезія та картографія), О. А. Побєдоносцев (фізика).

Із 1928-1929 н. р. ПІНО мав уже два факультети: старшого концентру (що готував учителів 5-7 класів) і молодшого концентру (для підготовки вчителів 1-4 класів). Інститут отримав нинішній корпус № 1, до нього був приєднаний педагогічний технікум, тому зросла кількість викладачів і студентів. Набір на I курс фізико-математичного відділу становив 80 осіб. На перших курсах, як і раніше, викладалися спільні для всіх студентів дисципліни. Спеціалізація за відділами розпочиналася не з III курсу (як у 1924-1928 рр.), а вже з другого семестру II курсу. Відбувався відхід від «лабораторного методу» організації навчального процесу, зростала роль лекцій і семінарських занять. Але ще спостерігалось масове захоплення «методом проєктів».

Унаслідок репресій змінився і викладацький склад: В. С. Воропая змінив М. О. Лісовський, а О. А. Победоносцева – М. Д. Светозаров і Ю. Ф. Костенецький.

Полтавський інститут соціального виховання (08.1930-08.1933). Основною причиною перетворення чотирирічних ІНО (з повною вищою освітою) на трирічні ІСВ (із неповною вищою освітою) був курс більшовицької партії на прискорення темпів індустріалізації й колективізації сільського господарства, що зумовив запровадження обов'язкової безплатної семирічної освіти та розширення мережі шкіл.

У ПІСВ із часу заснування й до початку 1932-1933 н. р. існували факультети: шкільний (реорганізований із факультету старшого концентру) і дошкільний. Відбулися зміни у назві та складі відділів. Фізико-математичний відділ ПІНО восени 1930 р. реорганізований у *техно-математичний відділ* шкільного факультету. Нова назва відділу говорить про завдання, поставлені перед викладачами: не тільки освіта за педагогічною спеціальністю, але й підготовка провідників ідеї індустріалізації народного господарства СРСР, соціальне виховання «людини соціалістичного суспільства». Завідувачем відділу призначений Ю. Ф. Костенецький.

Наказом від 14.01.1931 р., замість колишніх циклових комісій, було утворено кафедри. Першим керівником кафедри математики став професор М. О. Лісовський, а керівником кафедри фізико-технічних дисциплін – Ю. Ф. Костенецький.

Наприкінці 1932 р. була проведена реорганізація і створено нові факультети: соціально-економічний і *агро-математичний*, який включав два відділи: агро-біологічний і *техно-математичний* (із кафедрами *математики і фізики*). Зміни відбулися у зв'язку з підготовкою остаточного переходу на предметну систему навчання за певними спеціальностями. Керувати факультетом, відділом і кафедрою фізики продовжував Ю. Ф. Костенецький.

Полтавський державний педагогічний інститут (08.1933-06.1941). У серпні 1933 р. було оголошено про реорганізацію ПІСВ із трирічним терміном освіти на чотирирічний педагогічний інститут (ПДПІ). Студенти III курсу ПІСВ не були випущені в школи, а переведені на IV курс ПДПІ. Причиною реорганізації було те, що з 1934 р. запроваджувалася єдина структура загальноосвітньої школи, і стали потрібними краще підготовлені вчителі для середніх шкіл.

Замість *агро-математичного факультету* створено два: природничо-географічний і *фізико-математичний*, який ділився на фізичний і математичний відділи. Під цією назвою фізико-математичний факультет існує й досі. Його деканом до липня 1935 р. продовжував працювати Ю. Ф. Костенецький, потім півроку – А. Т. Набока, до вересня 1937 р. – Г. О. Крупенников, до вересня 1941 р. – З. П. Кушка.

Факультет складався із кафедр *математики і фізики*. *Кафедру математики* до літа 1935 р. очолював М. О. Лісовський, до вересня 1937 р. – Г. О. Крупенников. На початку 1938 р. єдину кафедру математики поділили на дві: *математичного аналізу* (завідувач М. С. Ярошенко) та *вищої алгебри і геометрії* (завідувач М. П. Гардашник).

Кафедру фізики до липня 1935 р. очолював Ю. Ф. Костенецький, до жовтня 1936 р. – в. о. доцента А. Т. Набока, до вересня 1937 р. – В. М. Коновалов. З вересня 1937 р. кафедру фізики розділили на дві: *теоретичної фізики* (завідувач в. о. доцента

В. М. Коновалов, а з 1938 р. – Д. М. Мазуренко) та *експериментальної фізики* (її очолював в. о. професора Д. В. Фрайзінгер). З вересня 1938 р. відбулося кількісне та якісне розширення викладацького складу факультету.

З весни 1936 р. було введено державні письмові іспити. Існувала практика залишення студентів на повторне навчання на тому ж курсі. А в цілому структура навчального процесу стала схожою на сучасну. З 1936 р. при учительському інституті діяв вечірній фізико-математичний відділ.

У період німецької окупації Полтави (09.1941-09.1943) навчання в інституті не було.

Факультет у 1943-1978 роках. Відмінною рисою цього періоду була недостатня матеріально-технічна база через дефіцит приміщень. З 1943 р. по 1955 р. факультет розташовувався у невеликому будинку по вул. Лассаля № 4 (тепер – вул. Сковороди), а з 1955 р. по 1977 р. займав праве крило (третю частину) сучасного корпусу № 1.

У 1943-1978 рр. посаду декана обіймали 8 викладачів факультету: М. С. Ярошенко (1943-1946), В. П. Березовський (1946-1950 і 1951-1954), М. Ф. Гур'єв (1950-1951, 1954-1955, 1960-1965, 1969-1975), Д. М. Мазуренко (1955-1957), В. О. Шутовський (1957-1960, 1965-1966), О. П. Попенко (1966, 1967-1969), О. Л. Везомська (1966-1967), Л. Ф. Баранник (1975-1978).

До вересня 1946 р. діяли по дві кафедри фізики і математики (як у довоєнний час), а в 1946-1976 рр. – по одній кафедрі фізики і математики. Завідувачами кафедри математики були К. І. Швецов (09.1946-10.1950), З. П. Кушка (11.1950-08.1951), М. Ф. Гур'єв (08.1951-09.1972), Л. Ф. Баранник (09.1972-02.1976). Об'єднану кафедру фізики в цей період очолювали Д. М. Мазуренко (09.1946-08.1968) і В. М. Заливчий (08.1968-05.1978).

Із 1947 р. упроваджувалися навчальні плани для підготовки вчителів-предметників за одним профілем: фізика або математика. У 1956 р. була прийнята постанова уряду про підготовку учителів широкого профілю та переведення в зв'язку з цим навчання з чотирирічного на п'ятирічний термін (за умов такого поєднання). З 1956-1957 н.р. на факультеті проводилася підготовка за спеціальностями: «Математика», «Фізика та креслення», «Фізика, основи виробництва та креслення». Починаючи з 1963-1964 н.р. велася підготовка за спеціальностями: «Математика» (4 роки), «Фізика і математика» (5 років).

Факультет із 1978 року й понині. Істотно покращилася матеріальна база ПДІІ ім. В. Г. Короленка за період, коли його ректором був Іван Андрійович Зязюн (1975-1990). У 1977-1978 н.р. фізико-математичний факультет розпочинає навчання в новому корпусі № 2. З цього часу інтенсивно обладнуються навчальні аудиторії, фізичні лабораторії й лабораторія технічних засобів навчання.

З 1981-1982 н.р. факультет розпочав підготовку фахівців виключно за подвійними спеціальностями: «Математика та фізика» (5 років), «Фізика та математика» (5 років).

У березні 1978 р. деканом факультету обраний за конкурсом О. П. Руденко, який перебував на цій посаді до вересня 2003 р. А 1 вересня 2003 р. Олександр Пантелеймонович передав важелі управління факультетом своєму учневі Ю. Д. Москаленку, який понині керує факультетом.

У цей період керівництво математичними кафедрами здійснювали 8 викладачів: Е. Б. Яворський – завідувач кафедри алгебри і геометрії в 1976-1981 рр.; З. М. Литовченко – завідувач кафедри математичного аналізу та методики викладання математики в 1976-1984 рр.; Л. Ф. Баранник – завідувач кафедри алгебри і геометрії в 1981-1984 рр., завідувач кафедри математики в 1984-1986, 1988-1991 рр.; О. С. Мельниченко – завідувач кафедри математичного аналізу в 1984-1997 рр., завідувач кафедри математичного аналізу та інформатики в 1997-2000 рр.;

А. Ф. Баранник – в. о. завідувача кафедри математики в 1986-1988, 1991-1993 рр.; Ю. Д. Москаленко – завідувач кафедри математики у 1993-2011 рр.; В. І. Лагно – завідувач кафедри математичного аналізу та інформатики в 2000-2011 рр., Т. М. Барболіна – завідувач кафедри математичного аналізу та інформатики з 2011 р.

Останні чотири десятиліття фізичну освіту очолювали: Ю. К. Гулак – завідувач кафедри фізики в 1978-1982 рр., завідувач кафедри загальної фізики в 1982-1987 рр.; Т. Д. Дідора – завідувач кафедри теоретичної фізики в 1982-1985 рр.; С. Г. Куликовський – завідувач кафедри теоретичної фізики в 1985-1987, 1990-1996 рр., завідувач кафедри загальної фізики в 1987-1990 рр.; Ю. А. Вакуленко – завідувач кафедри загальної фізики в 1990-1992 рр.; О. П. Руденко – завідувач кафедри загальної фізики в 1992-2011 рр., завідувач кафедри загальної фізики і математики в 2011-2019 рр.; О. В. Саєнко – завідувач кафедри загальної фізики і математики з вересня 2019 р.

Для забезпечення освітніх потреб Полтавщини у 1990-х роках розпочалася підготовка студентів за спеціальностями: «Математика та основи інформатики» (1992); «Математика та основи економіки», «Фізика та основи інформатики» (1996); «Інформатика та англійська мова» (1998). Активно проводилась робота щодо ліцензування й акредитації спеціальностей за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр». Були успішно ліцензовані спеціальності «Фізика» (1999) і «Математика» (2000), які в 2000-2001 рр. акредитовані за IV рівнем.

У сучасних умовах, коли в державі взято курс на кардинальну перебудову загальноосвітньої школи (створені спеціалізовані гімназії, ліцеї, відроджуються сільські школи тощо), виникає потреба в підготовці вчителів широкого профілю, які б змогли на високому теоретико-методичному рівні викладати кілька шкільних предметів. З цією метою з 2018 р. на фізико-математичному факультеті здійснюється підготовка бакалаврів за освітньо-професійними програмами, які передбачають подвійні предметні спеціальності.

Література

1. Фізико-математичний факультет Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (1919-2019) : ювілейна книга / Редколегія Ю. Д. Москаленко (голова) [та ін.]. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2019. – 212 с.

Анотація. Москаленко Ю. Д., Булава Л. М. **Історичні етапи фізико-математичної освіти у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка.** *На основі архівних матеріалів тезово схарактеризовані основні етапи історії фізико-математичної освіти: від Полтавського учительського інституту (1914–1919 рр.) – понині.*

Ключові слова: *Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка; фізико-математичний факультет.*

Summary. Moskalenko Yu. D., Bulava L. M. **Historical stages of physical and mathematical education at the Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University.** *Based on the archival material the article describes the main stages of the history of physical and mathematical education in Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University starting from the Poltava Teacher's Institute (1914-1919) and up to the present day.*

Key words: *Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University; Faculty of Physics and Mathematics.*

Аннотация. Москаленко Ю.Д., Булава Л.Н. **Исторические этапы физико-математического образования в Полтавском национальном педагогическом университете имени В. Г. Короленко.** *На основе архивных материалов тезисно охарактеризованы основные этапы истории физико-математического образования: от Полтавского учительского института (1914-1919 гг.) – до современности.*

Ключевые слова: *Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко; физико-математический факультет.*